

1

بخش

درستامه

و سوالات تشریحی

درس اول

تاریخ ادبیات فارسی در قرن‌های هفتم، هشتم و نهم

قرن هفتم

صفحه ۱۳ تا ۱۶ کتاب درسی

بسته اول

مروری بر تاریخ ادبیات سال دهم

در سال دهم خواندیم که شعر پارسی در قرن چهارم، توسط رودکی بنیاد نهاده شده که به همین سبب به او پدر شعر فارسی می‌گویند. در کتاب سال دهم، تاریخ ادبیات پیش از اسلام بررسی شد، روند و سیر شعر و نثر فارسی پیش گرفته شد و تاریخ ادبیات ایران تا قرن ششم بررسی شد.

همچنین در این کتاب با مبحث سبک‌شناسی آشنا شدیم و دریافتیم که بر چه اساس سبک‌های شعر و نثر فارسی را باید طبقه‌بندی کنیم و در بررسی هر سبک باید به چه مواردی توجه داشته باشیم. آموختیم که بر اساس طبقه‌بندی ملک‌الشعرای بهار، شعر فارسی دارای ۶ سبک اصلی است:

طبقه‌بندی ملک‌الشعرا برای شعر فارسی

۱. سبک خراسانی یا ترکستانی (از آغاز شعر فارسی تا قرن ششم)
۲. سبک عراقی (از قرن ششم تا دهم)
۳. سبک هندی (از قرن دهم تا سیزدهم)
۴. دوره بازگشت (در تمام طول قرن سیزدهم)
۵. دوره مشروطه
۶. دوره معاصر

در سال یازدهم با تاریخ ادبیات و سبک دوره‌های عراقی و هندی آشنا می‌شویم و عوامل مؤثر در شکل‌گیری آنها، نکات مثبت و منفی آنها، شعرا و نویسندگان شاخص این سبک‌ها و مسائل مهم در این سبک‌ها را بررسی می‌کنیم. سبک عراقی از اوایل قرن هفتم تا اوایل قرن دهم به مدت ۳۰۰ سال سبک غالب متون ادب فارسی بود.

بررسی مسائل تاریخی دخیل در ایجاد سبک عراقی

- مغولان در اوایل قرن هفتم (۶۱۶ ه. ق) به نواحی مرزی ایران حمله کردند و بعد به تدریج بر نواحی دیگر هم چیرگی یافتند.
- به نظام اقتصادی، کشاورزی و فرهنگی ایران آسیب‌های عمده‌ای رساندند.
- خراسان که کانون فرهنگی ایران بود، ویران شد و بسیاری از مدارس، که مهد علم و فرهنگ بودند از بین رفتند.

نکته !

مغول‌ها در کل استراتژی نامنظمی برای جنگیدن داشتند و اصولاً به چیزی یا به کسی هیچ رحمی نمی‌کردند. آنها تنها به دنبال خون‌ریزی، غارت، به آتش کشیدن و خراب کردن بودند. آنها مردانی به شدت قوی‌هیكل بودند که به اندازه چند نفر غذا می‌خوردند و در جنگ‌آوری با اتکا به زور بازویشان حریفان را به خاک و خون می‌کشیدند. البته این موضوع به نحوه زندگی آنان برمی‌گردد. آنها اقوام بیابانگردی بودند که هیچ درکی از فرهنگ و تمدن نداشتند. حالا نکته جالب ماجرا اینجاست که همین مغول‌ها بعد از حدود ۵۰ سال همگی به زبان فارسی حرف می‌زدند که این موضوع، قدرت فرهنگ ایران را اثبات می‌کند.

بزرگانی که در یورش ویرانگرایانه مغول کشته شدند:

۱. عطار نیشابوری

۲. نجم‌الدین کبری

نکته

باید دقت کنید که نجم‌الدین کبری را با نجم‌الدین رازی اشتباه نگیرید. نجم‌الدین کبری ملقب بود به شیخ ولی تراش که مغولان او را به قتل رساندند؛ اما نجم‌الدین رازی ملقب به **نجم دایه** بود که از چنگ مغولان گریخت و در قرن هفتم کتاب **مرصادالعباد** را نوشت.

۳. کمال‌الدین اسماعیل

نکته

او پسر جمال‌الدین عبدالرزاق بود که به دلیل آوردن معانی جدید در اشعارش، به او لقب خلاق‌المعانی را داده بودند. او در رابطه با قتل عام مغولان در اصفهان در سال ۶۳۳ شعری نوشت که حتما باید آن را به خاطر داشته باشید:

«کس نیست که تا بر وطن خود گرید بر حال تباه مردم بد گرید
دی بر سر مرده‌ای دوصد شیون بود امروز یکی نیست که بر صد گرید»

با حمله ویرانگرایانه مغولان و بعد از آن، هجوم وحشیانه تیمور و حکومت ظالمانه این دو، نه تنها بناها و آبادانی‌ها، بلکه بنیان فرهنگ و اخلاق نیز تباه و ویران گردید و دوست‌داران فرهنگ و اخلاق که سرخورده و مأیوس شده بودند اغلب منزوی شدند و به تصوّف پناه بردند تا به آرامش برسند و برای تسکین خود به ادبیاتی روی آوردند که بر عواطف انسانی، ترویج روحیه تسامح و تساهل، خدمت به خلق، آزادگی و اعتقاد به بی‌ثباتی دنیا تکیه داشت.

نکته

دوست‌داران فرهنگ و اخلاق به این نتیجه رسیده بودند که ما هرکاری هم بکنیم، هیچ فایده‌ای ندارد؛ زیرا این تقدیر ماست و باید به این بلاها دچار می‌شدیم و همه آنها تسلیم قضا و قدر شده بودند. (یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های سبک عراقی نیز همین تسلیم شدن در برابر قضا و قدر است.) همین شد که همه آنها به سمت خانقاه‌ها رفتند تا بتوانند آرامشی که از آنها گرفته شده بود را با آموزه‌های تصوّف دوباره به دست بیاورند.

دلیل رواج عرفان و تصوّف:

۱. منزوی شدن پس از حمله مغول ۲. رسیدن به آرامش و تسکین دردها

اتفاقات تاریخی اواخر دوره مغول:

۱. بساط حکومت آخرین خلیفه عباسی (المستعصم بالله) برچیده شد.

۲. با توجه به پایان یافتن خلافت، زبان رسمی و رایج عربی و نگارش به آن از رواج افتاد.

۳. توجه به زبان فارسی که زبان توده مردم بود، رونق بیشتری گرفت.

خرداد ۱۴۰۲

نکته

حکومت عباسیان حکومت مقتدری بود که بیش از ۵۰۰ سال حکومت کرد! پس طبیعی است که در دوران خلافت عباسی، زبان عربی رشد پیدا کند. در سال دهم نیز خواندیم که حتی خیلی از بزرگان ما کتاب‌هایشان را به زبان عربی می‌نوشتند که در سرتاسر جهان اسلام خوانندگان بیشتری داشته باشند. اما وقتی این خلافت از بین رفت، دوباره این مجال به وجود آمد که زبان فارسی جایگاه اصلی خودش را به دست بیاورد.

نکات تستی مهم از این بخش

علّت از رواج افتادن زبان عربی: سقوط حکومت عباسی
زبان فارسی پیش از سقوط عباسیان: زبان توده مردم
زبان فارسی بعد از سقوط عباسیان: رونق بیشتری گرفت

دلیل نام‌گذاری سبک عراقی

- بعد از مغول، کانون‌های فرهنگی ایران از خراسان به عراق عجم منتقل شد. این امر از زمان سلجوقیان آغاز شده بود، اما خراسان هنوز به طور کامل ویران نشده بود. شاعران و نویسندگان بزرگ در این دوره غالباً از اهالی عراق عجم بودند.
- شهرهای عراق عجم: اصفهان، همدان، ری، اراک کنونی و...

وضعیت زبان و ادبیات فارسی در این دوره

در این دوره زبان و ادبیات فارسی مانند بسیاری از دانش‌های دیگر، با دوره‌های پیش از خود متفاوت شد و به نوعی دچار سستی و نابسامانی گردید.

چرا؟

بسیاری از دانشمندان و ادیبان کشته و یا متواری شدند.
دیگر از دربارهای ادب‌دوست و خاندان‌های فرهنگ‌پرور خبری نبود.

عوامل مثبت در این دوره

۱. باعث رشد زبان و ادبیات و اعتبار ادیبان و اندیشمندان شد.
۲. با انتقال قدرت از خراسان به مرکز ایران، زبان و ادبیات فارسی در ناحیه عراق عجم گسترش یافت.
۳. در حوزه‌های ری، فارس، همدان و اطراف آنها آثار ارزشمندی پدید آمد.
۴. زمینه‌هایی برای تغییر سبک از خراسانی به عراقی ایجاد شد.
۵. در این زمان قالب‌های جدیدی نیز در شعر و نثر پدید آمد.
۶. زبان و ادبیات فارسی در این عصر به اوج شکوفایی خود رسید.
۷. در هر زمینه ادیبان، شاعران و نویسندگانی ظهور کردند که سرآمد دوران خود و بعد از خود بودند.
۸. قطب‌های شعر و ادب فارسی تماماً در این دوره حضور داشتند.

نکته !

در اینکه در آن دوران مغولان همه‌چیز را به سمت ویرانی کشاندند شکی نیست؛ اما همین قضیه باعث شد که دوست‌داران علم و فرهنگ که هنوز باقی‌مانده بودند، به تصوف و شعر روی بیاورند و آن قدر درد داشتند که بتوانند همه آن دردها را به اشعارشان انتقال بدهند و البته در آن دوره شعر عرفانی هم به وجود آمد که باعث شد بهترین زمان شعر فارسی در آن دوران شکل بگیرد.

شعر این عصر

- نرم و دلنشین و برخوردار از معانی عمیق انسانی و آسمانی شد.
- اکثر شاعران از حاکمان روی برتافتند؛ پس در نتیجه قصیده که پیش از این در خدمت ستایش فرمانروایان بود، کمرنگ شد و غزل که زبان دل و عشق بود، گسترش یافت.
- قالب مثنوی نیز برای ظهور عاطفه، اخلاق و عرفان میدان فراخی پدید آورد و در نمونه‌های ارزشمندی مانند مثنوی مولوی، حماسه‌های عرفانی سروده شد که قهرمانش، انسان پاک‌نهاد و خداجویی است که به نبرد با هوای نفس می‌پردازد.

بررسی قالب‌های شعری در سبک عراقی

- قصیده: از رونق افتاد.
- غزل: گسترش پیدا کرد.
- مثنوی: برای ظهور عاطفه، اخلاق و عرفان میدان فراخی پدید آورد.

نثر این عصر

نثر در این دوره به دو جریان گرایش پیدا کرد:

- ۱ «ساده نویسی» ← در آثاری مثل طبقات ناصری و مرصادالعباد
- ۲ «پیچیده نویسی» ← با محتوای عمدتاً تاریخ حاکمان وقت که در آثاری چون تاریخ و صف و تاریخ جهانگشای جوینی دیده می‌شود.

معروف‌ترین شاعران و نویسندگان قرن هفتم

- شاعران ← ۱. مولانا ۲. سعدی ۳. فخرالدین عراقی
- نویسندگان ← ۱. نجم‌الدین رازی ۲. عطاملک جوینی ۳. خواجه رشیدالدین فضل‌الله ۴. شمس قیس رازی

■ مولانا جلال الدین محمد بلخی معروف به مولوی

- از شاخص ترین شاعران عارف است که در دو محور اندیشه و احساس آثار جاودانه ای پدید آورد.
- او در مثنوی معنوی و دیوان شمس، بسیاری از معارف بشری و مسائل عرفانی را بیان کرده است.
- از میان آثار منشور مولانا، «فیه ما فیه» و «مجالس سبعه» را مولانا گفته و شاگردان نوشته اند و «مکاتیب»، مجموعه نامه های مولانا به قلم خود اوست. اثر اخیر، سبک نثر وی را بیشتر و بهتر نمودار می سازد.

خرداد ۱۴۰۲

■ سعدی

- فرمانروای ملک سخن، سی و پنج سال گرد جهان گشت، تجربه اندوخت و از هر خرمنی خوشه ای چید و «گلستان» را به نثر مسجع و «بوستان» را در قالب مثنوی پدید آورد؛ دو اثر ارزشمندی که به ما درس اخلاق و حکمت می آموزد.
- استاد سخن نه تنها در ادبیات تعلیمی سخنگوی ضمیر خودآگاه ایرانی است، در سرودن غزل های عاشقانه نیز سرآمد شاعران و نویسندگان فارسی زبان است. وی در بیشتر قالب های ادبی طبع آزمایی کرده و شاهکارهای ماندگاری را در ادب فارسی به یادگار گذاشته است.

■ فخرالدین عراقی

- از دیگر شاعران نام آور این دوره و صاحب غزل های عرفانی زیبا
- «مثنوی عشاق نامه» او مشهور است.
- در هر فصل این مثنوی به یکی از مباحث عرفانی پرداخته و سخن را با تمثیل و حکایت به پایان رسانده است.
- همچنین در کتاب «لمعات» خود سیر و سلوک عارفانه را در قالب نظم و نثر بیان کرده است.

شهریور ۱۴۰۲

شهریور ۱۴۰۲

■ نجم الدین رازی

- معروف به نجم دایه
- از منشیان و نویسندگان توانا و از عارفان وارسته این دوره است.
- او کتاب «مرصادالعباد من المبدأ الی المعاد» را در بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی نوشت.
- نثر کتاب گاهی ساده و گاه دارای سجع و موازنه است.
- علاوه بر این نویسنده در خلال موضوعات کتاب، احادیث، آیات و اشعاری از خود و شاعران دیگر نقل می کند.
- این اثر که نثری شیوا، آراسته و دل انگیز دارد، در بین متون عارفانه از مرتبه ای والا برخوردار است.

■ عطاملک جوینی

- از نثرنویسان این دوره است.
- خاندان او از افراد بانفوذ حکومت مغولان بود.
- وی از نوجوانی به کارهای دیوانی پرداخت و در سفرهای متعددی حضور داشت و اطلاعات فراوانی درباره تاریخ مغولان کسب کرد، که موجب تألیف کتاب «تاریخ جهانگشا» شد.
- این کتاب در شرح ظهور چنگیز، احوال و فتوحات او، تاریخ خوارزمشاهیان، فتح قلعه های اسماعیلیه و حکومت جانشینان حسن صباح نوشته شده است.

خرداد ۱۴۰۲

- نثر این کتاب مصنوع و دشوار است.

■ خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی

- یکی دیگر از چهره های علمی و سیاسی در عصر ایلخانان
- وزیر مقتدر غازان خان و اولجایتو
- مهمترین کتاب او «جامع التواریخ» نام دارد که به نثری عالمانه و پخته نوشته شده است.
- اقدام مهم فرهنگی او تأسیس عمارت ربع رشیدی در تبریز است که در حکم دانشگاه آن زمان بوده است.

خرداد ۱۴۰۲

■ شمس قیس رازی

- از نویسندگان زبردست این دوره است
- اثر معروفش، «المعجم فی معاییر اشعارالعجم»، از نخستین و مهمترین آثار در علم عروض، قافیه، بدیع و نقد شعر است که نثر آن در مقدمه مصنوع است اما اصل کتاب نثری ساده و عالمانه دارد.

سؤال ۱ مؤسس ربع رشیدی کدام کتاب را تألیف کرده است؟

خرداد ۱۴۰۲

۱) تاریخ جهانگشا ۲) طبقات ناصری ۳) تاریخ گزیده ۴) جامع التواریخ

خرداد ۱۴۰۲

۲) از میان آثار منشور مولانا (مکاتیب - مجالس سبعة) مجموعه نامه‌های مولانا به قلم خود اوست.

خرداد ۱۴۰۲

۳) با از بین رفتن سلطه حکومت بغداد بر ایران، کاربرد لغات عربی (کم - زیاد) شد.

خرداد ۱۴۰۲

۴) نویسنده کتاب مجالس سبعة کیست؟

خرداد ۱۴۰۲

۵) درست یا نادرست بودن عبارت زیر را تعیین کنید.

«کتاب تاریخ جهانگشا در شرح ظهور چنگیز، تاریخ خوارزمشاهیان و حکومت حسن صباح است.»

شهریور ۱۴۰۲

۶) عبارت زیر معرّف کدام شاعر یا نویسنده است؟

«شاعر نام‌آور قرن هفتم که در کتاب «لمعات» خود، سیر و سلوک عارفانه را بیان کرده است.»

شهریور ۱۴۰۲

۷) مثنوی «عشاق‌نامه» اثر کیست؟

پاسخ ۱ گزینه «۴» - نویسنده کتاب جامع التواریخ، خواجه رشید فضل‌الله همدانی است که عمارت ربع رشیدی را بنیاد نهاد.

۲) مکاتیب مجموعه نامه‌های مولانا به قلم خود اوست.

۳) با از بین رفتن سلطه حکومت بغداد بر ایران کاربرد لغات عربی کم شد.

۴) نویسنده کتاب مجالس سبعة مولانا جلال‌الدین محمد بلخی معروف به مولوی است.

۵) درست

۶) فخرالدین عراقی

۷) فخرالدین عراقی

قرن هشتم

صفحه ۱۶ و ۱۷ کتاب درسی

بسته دوم

در این دوران به دلیل بی‌اعتقادی برخی از ایلخانان مغول و بی‌تعصّبی برخی دیگر نسبت به مذاهب رایج، فرصتی پدید آمد تا صاحبان مذهب‌های مختلف عقاید خود را ابراز کنند.

پس: چرا در قرن هشتم صاحبان مذاهب مختلف فرصت یافتند تا عقاید خود را ابراز کنند؟

۱. بی‌اعتقادی برخی از ایلخانان مغول نسبت به مذاهب رایج

۲. بی‌تعصّبی برخی دیگر نسبت به مذاهب دیگر

قلمرو بالندگی زبان و فرهنگ فارسی نیز عرصه وسیعی یافت، به طوری که از شبه قاره هند تا آسیای صغیر بسیاری به این زبان سخن می‌گفتند، ضمن اینکه مناطقی مثل مرکز ایران (عراق عجم) به ویژه شهر شیراز، همچنان در حکم مرکز ادبی این عصر به شمار می‌رفت. از بین رفتن دربارهای ادب‌دوست ایرانی‌تبار، از رونق افتادن قصیده‌سرایی را در پی داشت و زبان شعر جز در سروده‌های شاعران شاخص، مانند خواجه و حافظ، به سستی گرایید.

نکات مهم قرن هشتم

در قرن هشتم، ۱. شهر شیراز در حکم مرکز ادبی به شمار می‌رفت و ۲. قصیده از رونق افتاد.

چرا؟ زیرا دربارهای ادب‌دوست ایرانی از بین رفتند.

زبان شعر در قرن هشتم؛ رو به سستی رفت؛ البته جز در سروده‌های حافظ و خواجه.

معروف‌ترین شاعران و نویسندگان قرن هشتم

● شاعران ← ۱. خواجه کرمانی ۲. ابن یمین ۳. حافظ ۴. سلمان ساوجی ۵. عبید زاکانی

● نویسنده ← حمدالله مستوفی

خواجه کرمانی

● خواجه کرمانی از غزل پردازان برجسته قرن هشتم است؛ شاعری که غزل‌های او بر حافظ نیز تأثیرگذار بوده، آنجا که سروده:

«استاد سخن سعدی است نزد همه کس اما دارد سخن حافظ طرز غزل خواجه»

● خواجه چند مثنوی به پیروی از پنج گنج نظامی سروده که نشان‌دهنده استادی او در شاعری است.

● شعر او در مجموع کمال یافته و پخته است.

شهریور ۱۴۰۲

■ ابن یمین

- شاعر عصر سربداران، مردی دهقان پیشه بود که قدرت شاعری خود را در قطعات اخلاقی آشکار کرده است.
- وی در شعر خود قناعت پیشگی و بی اعتباری دنیا را مورد تأکید قرار می دهد.

شهریور ۱۴۰۲

«مرد آزاده در میان گروه گرچه خوش خو و عاقل و داناست
محترم آنگهی تواند بود که از ایشان به مالش استغناست
وان که محتاج خلق شد خوار است گرچه در علم بوعلی سیناست»

■ حافظ

- از شاعران سرآمد قرن هشتم است. او با تلفیق عشق و عرفان، غزل فارسی را به کمال رسانید.
- لحن سخن او گزنده، طنزآمیز و سرشار از خیرخواهی و اصلاح طلبی است.
- در غزل او، فرهنگ گذشته ایران با همه کمال ایرانی - اسلامی خود رخ می نماید و شعرش به قول خود او «همه بیت الغزل معرفت است»:
«شعر حافظ همه بیت الغزل معرفت است آفرین بر نفس دلکش و لطف سخنش»

خرداد ۱۴۰۲

■ سلمان ساوجی

- از دیگر شاعران قرن هشتم است که در غزل توجه خاصی به سعدی و مولوی داشته و دارای قصایدی در سبک عراقی است.
- «مثنوی جمشید و خورشید» او به شیوه داستان های نظامی سروده شده است.

خرداد و شهریور ۱۴۰۲

■ عبیدزاکانی

- شاعر خوش ذوق و آگاهی است که نکته یابی و انتقادهای ظریف اجتماعی او معروف است.
- شاعری که ناملایمات اوضاع آشفته روزگار خود را برنمی تافت و تزویر و ریاکاری حاکمان را در آثارش به تصویر می کشید.
- او در منظومه موش و گربه ناهنجاری های اجتماعی را به خصوص در دو طبقه حاکمان و قاضیان به شیوه تمثیل بیان کرده است. این شوخ طبع آگاه نه تنها در شعر، که در نثر نیز دارای طنزهای ماندگاری است و رساله دلگشا، اخلاق الاشراف و صدپند از آن جمله اند.

شهریور ۱۴۰۲

■ حمدالله مستوفی

- از مورخان مشهور ایران و نویسنده کتاب «تاریخ گزیده» است.
- این کتاب تاریخ پیامبران، خلفای چهارگانه، خلفای بنی عباس و تاریخ ایران را تا سال ۷۳۰ ه. ق در بر می گیرد.

خرداد ۱۴۰۲

سؤال ۱ درست یا نادرست بودن عبارتهای زیر را مشخص کنید.

خرداد ۱۴۰۲

۱ «از شاعران سرآمد قرن هشتم ابن یمین است. او با تلفیق عشق و عرفان، غزل فارسی را به کمال رساند.»

شهریور ۱۴۰۲

۲ «عبیدزاکانی در منظومه «موش و گربه» ناهنجاری های اجتماعی را به شیوه جدی و انتقادی بیان کرده است.»

خرداد ۱۴۰۲

۳ مورخ مشهور ایران و نویسنده کتاب «تاریخ گزیده» کیست؟

خرداد و شهریور ۱۴۰۲

۴ «جمشید و خورشید» اثر کیست؟

شهریور ۱۴۰۲

۵ شاعر متناسب با هر گزاره را از کمانک مقابل آن انتخاب کنید.

۱ چند مثنوی به پیروی از پنج گنج نظامی سروده است و غزل هایش بر حافظ تأثیرگذار بوده است. (خواجوی کرمانی - سلمان ساوجی)

۲ شاعری که قدرت شاعری خود را در قطعات اخلاقی خود آشکار کرده است و در شعرش قناعت پیشگی را مورد تأکید قرار داده است. (حافظ - ابن یمین)

پاسخ ۱ نادرست - این توضیحات مربوط به حافظ است.

۲ نادرست - به شیوه تمثیل بیان کرده است.

۳ حمدالله مستوفی

۴ سلمان ساوجی

۵ ابن یمین

۶ خواجوی کرمانی

- بعد از غارت‌ها و ویرانگری‌های مغولان، ایران دستخوش حملهٔ بنیان‌برانداز دیگری شد و بر اثر آن، ابنیهٔ فرهنگی، ادبی و اجتماعی کشور یکسره نابود گردید.
- این حادثه به وسیلهٔ تیمور گورکانی صورت گرفت و آنچه پس از حملهٔ مغول سالم یا نیمه سالم مانده بود (مثل فارس) و یا در زمان ایلخانان مغول (جانشینان چنگیز) مختصر تجدید حیاتی یافته بود، همه از میان رفت.
- تیموریان تقریباً از نیمهٔ دوم قرن هشتم تا اوایل قرن دهم در ایران حکومت کردند و ویرانگریشان ادامه داشت.

نکته !

بعد از حملهٔ چنگیز مغول، تیمور به ایران حمله کرد.

اتفاقات مثبت دوران جانشینان تیمور

- بازماندگان تیمور، همچون بازماندگان چنگیز، کم و بیش از فرهنگ ایرانی تأثیر پذیرفتند و بعد از مدتی در ایران متمدن شدند. در عهد آنان، علاوه بر گسترش هنرهای چون مینیاتور، معماری و تذهیب، تاریخ‌نویسی نیز به همان اسلوب ساده رواج یافت و ادبیات رونقی تازه گرفت و کسانی مانند جامی و دولت‌شاه کتاب‌های ارزشمندی نوشتند؛ هر چند این رونق، بنیادی نبود و کتاب‌های تحقیقی این دوره عمدتاً سطحی و ادبیات دوره نیز تقلیدی و فاقد نوآوری بود.
- پس از مرگ تیمور، شاهرخ توانست شهر هرات را مرکز فرمانروایی خود قرار دهد.
- او با علاقه‌ای که به هنر و فرهنگ اسلامی پیدا کرده بود، از هنرمندان خوش‌نویس، نقاش و شاعران حمایت نمود. بایسنقر میرزا پسر او نیز هنرمند و هنردوست بود و در زمان او هنرمندان، «قرآن کریم» و «شاهنامهٔ فردوسی» را به خط خوش نگاشتند و با تصاویری زیبا آراستند و آثاری ماندگار از هنر اسلامی عرضه کردند.

معروف‌ترین شاعران و نویسندگان قرن نهم

- شاعران ← ۱. جامی ۲. شاه نعمت‌الله ولی
- نویسندگان ← دولت‌شاه سمرقندی

جامی

معروف‌ترین شاعر قرن نهم، کتاب «بهارستان» را به سبک «گلستان سعدی» نوشت و در کتاب «نفحات الانس» خود نیز «شیوهٔ تذکرة الاولیای عطار» را در بیان حقایق عرفانی و ذکر احوال عارفان به کار برد.

خرداد و شهریور ۱۴۰۲

او همچنین مثنوی‌هایی به پیروی از نظامی سرود که «تحفة الاحرار» یکی از آنهاست.

- به جامی خاتم‌الشعرا می‌گویند؛ چون بعد از او شعر سنتی ما ضعیف شد و چون زیاد هم اهل تقلید بود، به او دزد شعرای نامی نیز می‌گویند.

شاه نعمت‌الله ولی

از دیگر شاعران این دوره است که در تصوّف و طریقت مقامی بلند داشته و سرسلسلهٔ صوفیان نعمت‌اللهی به شمار می‌رود.

شهریور ۱۴۰۲

- دیوان شعرش مضامین عرفانی دارد.

دولت‌شاه سمرقندی

از نویسندگان این قرن است.

خرداد ۱۴۰۲

- تذکرة دولت‌شاه را به تشویق امیرعلیشیر نوایی نوشته است.
- این کتاب شرح احوال بیش از صد تن از شاعران ایرانی از آغاز تا زمان مؤلف است.
- تنها نویسندهٔ نام‌برده شده در قرن نهم: دولت‌شاه سمرقندی

نکته !

«نفحات الانس جامی» و «تذکرة الاولیای عطار» تذکرة عارفان هستند و «تذکرة دولت‌شاه اثر دولت‌شاه سمرقندی»، تذکرة شاعران است.

خرداد ۱۴۰۲

سؤال ۱ موضوع و محتوای کتاب نوحات الانس جامی چیست؟

۱) اصول اخلاقی ۲) بیان حقایق عرفانی ۳) بیان سلوک دین ۴) معارف بشری

خرداد ۱۴۰۲

۲) درست یا نادرست بودن عبارت زیر را مشخص کنید.

«دولتشاه سمرقندی کتاب «صدپند» را به تشویق امیر علیشیر نوایی نوشته است.»

شهریور ۱۴۰۲

۳) هر یک از عبارت های زیر معرف کدام شاعر یا نویسنده است؟

۱) معروف ترین شاعر قرن نهم که کتاب بهارستان را به تقلید از گلستان سعدی نوشت.

۲) شاعر قرن نهم که در تصوّف و طریقت مقام بلندی داشته و سرسلسله فرقه ای از صوفیان به شمار می رود.

پاسخ ۱) گزینه ۲ - کتاب نوحات الانس به شیوه تذکرة الاولیای عطار در بیان حقایق عرفانی و ذکر احوال عارفان نوشته شد.

۲) نادرست - دولتشاه سمرقندی کتاب تذکرة دولتشاه را به تشویق امیر علیشیر نوایی نوشته است. صدپند از جمله آثار منشور عبید

زاکانی است.

۳) ۱) جامی ۲) شاه نعمت الله ولی

جدول بررسی آثار درس اول

نام کتاب	نام نویسنده	نوع اثر	موضوع و محتوا	قرن
طبقات ناصری	-	نثر ساده	-	هفتم
مرصادالعباد	نجم الدین رازی	نثر ساده	سلوک دین و تربیت نفس	هفتم
تاریخ و صاف	-	نثر مصنوع	-	هفتم
تاریخ جهانگشا	عطاملک جوینی	نثر مصنوع	شرح احوال چنگیز و تاریخ خوارزمشاهیان	هفتم
مثنوی معنوی	مولانا	نظم (مثنوی)	معارف بشری و مسائل عرفانی	هفتم
دیوان شمس	مولانا	نظم	معارف بشری و مسائل عرفانی	هفتم
مجالس سبعه	مولانا	نثر	-	هفتم
فیه ما فیه	مولانا	نثر	-	هفتم
مکاتیب	مولانا	نثر	نامه های مولانا	هفتم
گلستان	سعدی	نثر مسجع	اخلاق و حکمت	هفتم
بوستان	سعدی	نظم (مثنوی)	اخلاق و حکمت	هفتم
عشاق نامه	فخرالدین عراقی	نظم (مثنوی)	مباحث عرفانی	هفتم
لمعات	فخرالدین عراقی	نظم و نثر	سیر و سلوک عارفانه	هفتم
جامع التواریخ	رشیدالدین فضل الله	نثر	-	هفتم
المعجم	شمس قیس رازی	نثر	عروض و قافیه و نقد	هفتم
جمشید و خورشید	سلمان ساوجی	نظم (مثنوی)	-	هشتم
موش و گربه	عبید زاکانی	نظم (مثنوی)	ناهنجاری های اجتماعی	هشتم
صد پند	عبید زاکانی	نثر	-	هشتم
رساله دلگشا	عبید زاکانی	نثر	-	هشتم
اخلاق الاشراف	عبید زاکانی	نثر	-	هشتم
تاریخ گزیده	حمدالله مستوفی	نثر	تاریخ ایران تا سال ۷۳۰	هشتم
بهارستان	جامی	نثر مسجع	اخلاق	نهم
نوحات الانس	جامی	نثر	حقایق عرفانی و ذکر حال عارفان	نهم
تحفة الاحرار	جامی	نظم (مثنوی)	-	نهم
تذکرة دولتشاه	دولتشاه سمرقندی	نثر	شرح حال شاعران	نهم

تحلیل ابیات ستایش

الهی شعله شوقم فزون ساز / مرا آتش کن و در عالم انداز

قلمرو زبانی | سادگی و روانی زبان شعر

قلمرو ادبی | شعله شوق: اضافه استعاری / مرا آتش کن: تشبیه / آتش: استعاره از عشق / عالم: مجاز از مردم عالم

قلمرو فکری | معنی: خدایا هر روز زبانه عشق من را شعله ورتر و مرا عاشق تر کن. من را تبدیل به آتشی کن که در جهان می افتد و تمام عالم را عاشق می کند. / مفهوم: طلب عشق

الهی ذره ای آگاهی ام بخش / بهم بنا و بر گمراهی ام بخش

قلمرو زبانی | سادگی و روانی زبان شعر

قلمرو ادبی | بخش (عطا کن) و بخش (ببخش و بیامرز): جناس تام / ذره: مجاز از اندک / ذوقافیتین / آگاهی و گمراهی: تضاد

قلمرو فکری | معنی: خدایا اندکی به من آگاهی و دانش اعطا کن و مرا راهنمایی کن و به خاطر جهالت و گمراه بودنم من را ببخش. / مفهوم: طلب دانش و راهنمایی از خداوند

ز دانش گوهر پاکم برافروز / چراغ چشمم ادراکم برافروز

قلمرو زبانی | سادگی و روانی زبان شعر / کمی لغات عربی / گوهر: سرشت، ذات / برافروز: روشن کن

قلمرو ادبی | چراغ چشم: اضافه تشبیهی / چشم ادراک: اضافه استعاری

قلمرو فکری | معنی: خدایا به وسیله علم و دانش ذات من را نورانی کن و بینش و بصیرت مرا بیشتر کن. / مفهوم: طلب دانش و علم از خداوند

عطا کن جذب شوق بلندی / که نه دامی به ره ماند نه بندی

قلمرو زبانی | سادگی و روانی زبان شعر / جذب: کشش

قلمرو ادبی | دام و بند: استعاره از وابستگی های ما به این دنیا که ما را اسیر خود کردند. / واج آرایی «ن» / دام و بند: تناسب

قلمرو فکری | معنی: خدایا به من شوقی را عطا کن که فقط به چیزهای بزرگ بیندیشم و اسیر این دنیای فانی نشوم. / مفهوم: طلب وارستگی و آزادگی

خرد را چاشنی بخش از کلامم / زبان را چرب و شیرین کن به کامم

قلمرو زبانی | به هم ریختگی اجزای جمله / کام: دهان

قلمرو ادبی | چرب و شیرین بودن زبان: حس آمیزی / کلام و کام: جناس ناقص افزایشی / چرب و شیرین: مراعات التظیر / چرب شدن زبان: کنایه از دلپذیر شدن سخن / زبان: مجاز از سخن

قلمرو فکری | معنی: خدایا سخن من را شیرین و دلپذیر کن و کاری کن که سخن من خرد من را بیفزاید. / مفهوم: درخواست سخن خوش و دلپذیر از خداوند

دل را چشمه نور یقین ساز / در این تاریکی ام باریک بین ساز

قلمرو زبانی | سادگی و روانی زبان شعر

قلمرو ادبی | دل را چشمه کن: تشبیه / چشمه نور: اضافه تشبیهی / نور یقین: اضافه تشبیهی / تاریک و باریک: جناس ناقص اختلافی / تاریکی: مجاز از جهالت و گمراهی / باریک بین: کنایه از دقت و جزئی نگری

قلمرو فکری | معنی: خدایا دل من را سرشار از یقین کن و در دنیایی که پر از تاریکی و گمراهی است، بینشی دقیق و ظریف به من بده تا بتوانم راهم را درست انتخاب کنم. / مفهوم: طلب یقین و نگاهی عمیق از خداوند

تحلیل ابیات موجود در درس اول

کس نیست که تا بر وطن خود گرید / بر حال تباه مردم بدر گرید
دی بر سر مرده ای دوصد شیون بود / امروز یکی نیست که بر صد گرید

کمال الدین اسماعیل

قلمرو زبانی سادگی و روانی زبان شعر / دی: دیروز / دوصد: دویست / شیون: گریه و زاری

قلمرو ادبی قالب: رباعی / بد و بر: جناس ناقص اختلافی / دوصد: مجاز از تعداد زیاد افراد

قلمرو فکری معنی: هیچکسی باقی نمانده که بر مزار رفتگان بایستد و گریه کند. تا دیروز برای مرگ یک نفر، دویست نفر حاضر بودند و می‌گریستند؛ اما امروز یک نفر هم نمانده که برای صدها نفر که کشته شدند گریه کند. / مفهوم: قتل عام مغولان و از بین رفتن همه

مرد آزاده در میان گروه / کرچه خوش خو و عاقل و داناست
محترم آنکمی تواند بود / که از ایشان به مالش استغناست
واکنه محتاج خلق شد خوار است / کرچه در علم بوعلی سیناست

ابن بمیم

قلمرو زبانی سادگی و روانی زبان شعر / استغنا: بی‌نیازی / عدم استفاده از کلمات عربی غیر رایج

قلمرو ادبی قالب: قطعه / در علم مانند بوعلی سیناست: تشبیه / مرد: مجاز از انسان

قلمرو فکری معنی: انسان‌ها زمانی محترم هستند که آزاده باشند و قناعت پیشه کنند. کسی که محتاج دیگری باشد خوار و بی‌ارزش است، حتی اگر علمی مانند بوعلی سینا داشته باشد. / مفهوم: قناعت‌پیشگی و آزادگی

شعر حافظ هم‌بیت الغزل معرفت است / آفرین بر نفس دلکش و لطف سخنش

حافظ

قلمرو زبانی سادگی و روانی زبان شعر / زیاد بودن لغات عربی / بیت الغزل: بیتی که مبنای سرودن غزل و همین‌طور بهترین بیت آن غزل است. / دلکش: دلپذیر، خوشایند

قلمرو ادبی قالب: غزل / بیت الغزل معرفت: اضافه تشبیهی

قلمرو فکری معنی: تمام اشعار حافظ مانند بیت الغزل‌هایی هستند که معرفت و دانش را به انسان اعطا می‌کنند؛ پس آفرین بر زیبایی‌های سخن حافظ و سروده‌های دلپذیر او. / مفهوم: ارزشمندی اشعار حافظ / مفاخره

گفت به مجنون صنی در دمش / کای شده مسترق دریای عشق
عشق چه و مرتبه عشق چیست؟ / عاشق و معشوق در این پرده کیست؟
عاشق یکنگ و حقیقت شناس / گفت که ای محو امید و هراس
نیست به جز عشق در این پرده کس / اول و آخر همه عشق است و بس

جامی

قلمروزیانی سادگی و روانی زبان شعر / افزایش لغات عربی / صنم: بت / مستغرق: غرق شده

قلمروادبی قالب: مثنوی / صنم: استعاره از فرد زیبارو / دریای عشق: اضافه تشبیهی / عشق، عاشق، معشوق: جناس اشتقاق / امید و هراس: تضاد / اول و آخر: تضاد

قلمروفکری معنی: فردی زیبارو در دمشق به مجنون گفت: ای کسی که در دریای عشق غرق شده‌ای! عشق چیست و چه جایگاهی دارد و در این دنیا چه کسی عاشق و چه کسی معشوق است؟ مجنون که عاشقی واقعی بود به او گفت: ای کسی که در بند امید و ترس از عشق هستی، هیچ کس و هیچ چیزی در این دنیا به جز عشق وجود ندارد و اول و آخر همه چیز از عشق است. / مفهوم: ارزشمندی عشق / جامعیت عشق / ازلی و ابدی بودن عشق

خودارزیابی

- ۱ | حمله مغول بر محتوای شعر و نثر قرن هفتم چه تأثیراتی گذاشت؟
- ۲ | دو جریان نثر قرن هفتم را از نظر ویژگی‌های زبانی بررسی کنید.
- ۳ | شعر سبک عراقی را با شعر سبک خراسانی از نظر قالب مقایسه کنید.
- ۴ | فکر و اندیشه غالب بر آثار مولانا جلال‌الدین را بیان کنید.
- ۵ | چه عواملی سبک ادبیات فارسی را از خراسانی به عراقی تغییر داد؟ آنها را بررسی کنید.
- ۶ | کدام یک از ویژگی‌های فکری سبک عراقی موجب پیدایش عرفان در قرن هفتم شد؟
- ۷ | جدول زیر را تکمیل کنید.

نام نویسنده	نوع نثر کتاب	موضوع و محتوا
گلستان		
مرصادالعباد		
تاریخ جهانگشا		

پاسخ ۱ با حمله مغول، بنیان فرهنگ و اخلاق تباہ و ویران شد، دوست‌داران فرهنگ و اخلاق سرخورده و مأیوس شدند و به تصوّف پناه بردند تا آرامش پیدا کنند.

شعر عرفانی با تکیه بر عواطف انسانی و ترویج روحیه تسامح و تساهل، خدمت به خلق، آزادی و اعتقاد به بی‌ثباتی دنیا، انسان نوامید روزگار را تسکین بخشید.

با حمله مغول دیگر خبری از دربارهای ادب دوست نبود و به همین خاطر قصیده از رونق افتاد و غزل که زبان دل و عشق بود گسترش پیدا کرد.

۲ نثر فارسی در قرن هفتم به دو جریان گرایش پیدا کرد:

الف) ساده‌نویسی: مانند کتاب‌های طبقات ناصری و مرصادالعباد که گاه دارای سجع و موازنه نیز هستند.

ب) پیچیده‌نویسی: مانند کتاب‌های تاریخ و صاف و تاریخ جهانگشا که دارای نثری پیچیده و سخت هستند و عمدتاً درباره تاریخ حاکمان وقت نوشته شده‌اند.

۳ در دوران سبک خراسانی، شاعران بیشتر در خدمت حاکمان وقت بودند و به سرودن اشعار ستایشی می‌پرداختند که قالب متناسب با اینگونه اشعار، قالب قصیده بود؛ اما شعرای سبک عراقی بیشتر از قالب غزل استفاده می‌کردند که قالب دل و عشق و احساسات بود.

۴ مولانا در دو محور اندیشه و احساس اشعار خود را به سرایش درآورده و در آثار خود معارف بشری و مسائل عرفانی را بیان کرده.

۵ عوامل سیاسی و اجتماعی مانند: روی کار آمدن حکومت‌های غزنوی و سلجوقی؛

فاصله گرفتن سبک‌های بینابینی از خراسان و نزدیک شدن به منطقه عراق عجم؛

انتقال قدرت از خراسان؛

تغییر مرکز ادبی از خراسان به عراق عجم

۶ پس از حمله مغول، شعرا و دوستداران فرهنگ و ادب منزوی شدند و همین موضوع باعث شد به ادبیاتی روی بیاورند که بیشتر به

امور اخروی نظر داشته باشد و مضامینی مانند اعتقاد به بی‌ثباتی دنیا را دنبال کند.

۷

نام نویسنده	نوع نثر کتاب	موضوع و محتوا
سعدی	مسجع	حکمت و اخلاق
نجم‌الدین رازی	ساده و دارای سجع و موازنه	تربیت نفس و سلوک دین
عطاملک جوینی	مصنوع و پیچیده	شرح ظهور چنگیز و تاریخ خوارزمشاهیان

تاریخ ادبیات فارسی در قرن های هفتم، هشتم و نهم

۱. در حمله مغولان، شیراز که کانون فرهنگی ایران بود، ویران شد و بسیاری از مدارس، که مهد علم و فرهنگ بودند، از بین رفتند.
۲. نجم‌الدین رازی در حمله مغولان کشته شد.
۳. بعد از سقوط خلافت عباسی، توجه به زبان فارسی که زبان توده مردم بود، رونق بیشتری گرفت.
۴. در قرن هفتم قصیده دوباره رونق گرفت.
۵. طبقات ناصری و تاریخ و صاف از نمونه نثرهای ساده سبک عراقی هستند.
۶. فخرالدین عراقی در کتاب لمعات خود، سیر و سلوک عارفانه را در قالب نظم و نثر بیان کرده.
۷. نجم‌الدین کبری معروف به نجم دایه، کتاب مرصادالعباد را به نگارش درآورد.
۸. عطاملک جوینی کتاب تاریخ جهانگشا را با نثری مصنوع و دشوار نوشت.
۹. حمدالله مستوفی وزیر مقتدر غازان خان و اولجایتو بود.
۱۰. مهم‌ترین اقدام فرهنگی خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی تاسیس عمارت ربع رشیدی در شیراز بود.
۱۱. در قرن هشتم زبان شعر در سروده‌های تمام شاعران به سستی گرایید.
۱۲. خواجه کرمانی چند مثنوی به پیروی از سعدی سرود.
۱۳. خواجه کرمانی شاعر عصر سربداران، مردی دهقان‌پیشه بود که قدرت شاعری خود را در قطعات اخلاقی آشکار کرده است.
۱۴. سلمان ساوجی در غزل توجه خاصی به سعدی و حافظ داشته و دارای قصایدی در سبک عراقی است.
۱۵. سلمان ساوجی مثنوی جمشید و خورشید را به شیوه داستان‌های نظامی سروده است.
۱۶. عبید زاکانی در منظومه موش و گربه، ناهنجاری‌های اجتماعی را به خصوص در دو طبقه حاکمان و وکیلان به شیوه تمثیل بیان کرده است.
۱۷. حمدالله مستوفی نویسنده قرن هشتم و صاحب کتاب تاریخ گزیده است.
۱۸. کتاب تاریخ گزیده تاریخ پیامبران، خلفای چهارگانه، خلفای بنی‌عباس و تاریخ ایران را تا سال ۷۵۰ ه. ق در بر می‌گیرد.
۱۹. کتاب‌های تحقیقی قرن نهم عمدتاً عمیق و ادبیات این دوره نیز دارای نوآوری بود.
۲۰. پس از مرگ تیمور، شاهرخ توانست شهر هرات را مرکز فرمانروایی خود قرار دهد.
۲۱. در زمان شاهرخ هنرمندان، قرآن کریم و شاهنامه فردوسی را به خط خوش نگاشتند.
۲۲. شاه نعمت‌الله ولی معروف‌ترین شاعر قرن نهم است.
۲۳. جامی مثنوی‌هایی به پیروی از نظامی سرود که تحفة الاحرار یکی از آنهاست.
۲۴. جامی کتاب بهارستان را به تقلید از بوستان سعدی نوشت.
۲۵. کتاب تذکره دولت‌شاه، شرح احوال بیش از صد تن از عارفان ایرانی از آغاز تا زمان مؤلف است.

۲۶. بزرگانی چون عطار نیشابوری، و در حمله ویرانگرایانه مغول کشته شدند.
۲۷. دوست‌داران ادب بعد از حمله مغول منزوی شدند و به پناه بردند.
۲۸. یکی از مهم‌ترین عوامل از رونق افتادن زبان عربی در قرن هفتم، سقوط بود.
۲۹. که پیش از این در خدمت ستایش فرمانروایان بود، کم‌رنگ شد و که زبان دل و عشق بود، گسترش یافت.
۳۰. قالب برای ظهور عاطفه، اخلاق و عرفان میدان فراخی پدید آورد.
۳۱. در نثر سبک عراقی کتب ساده‌ای مانند و نوشته شد و کتب مصنوعی مانند و به نگارش درآمد.
۳۲. مولانا در دو محور و آثاری را پدید آورد.

۳۳. تنها اثری که به قلم خود مولانا به نگارش درآمد بود که مجموعه نامه‌های مولاناست.
۳۴. سعدی را به نثر مسجع و را در قالب مثنوی پدید آورد.
۳۵. فخرالدین عراقی یک مثنوی با عنوان پدید آورد و کتاب را در بیان سیر و سلوک عارفانه در قالب نظم و نثر نوشت.
۳۶. نجم‌الدین رازی معروف به از منشیان و نویسندگان توانا و عارفان وارسته قرن هفتم است.
۳۷. نجم رازی کتاب را در بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی نوشت.
۳۸. نثر کتاب مرصادالعباد گاه ساده و گاهی دارای و است.
۳۹. خاندان از افراد بانفوذ حکومت مغولان بودند.
۴۰. نثر کتاب جهانگشای جوینی و است.
۴۱. وزیر مقتدر غازان خان و اولجایتو بود.
۴۲. مهم‌ترین کتاب فضل‌الله همدانی نام دارد که به نثری عالمانه و پخته نوشته شده است.
۴۳. مهم‌ترین اقدام فرهنگی فضل‌الله همدانی تأسیس عمارت در تبریز بود.
۴۴. از نویسندگان توانمند قرن هفتم بود که کتاب المعجم فی معاییر اشعار عجم را نوشت.
۴۵. کتاب از نخستین و مهمترین آثار در علم عروض، قافیه، بدیع و نقد شعر است که نثری ساده و عالمانه دارد.
۴۶. در قرن به دلیل بی‌اعتقادی برخی از ایلخانان مغول و بی‌تعصبی برخی دیگر نسبت به مذاهب رایج، صاحبان مذاهب مختلف فرصت یافتند تا عقاید خود را ابراز کنند.
۴۷. از بین رفتن دربارهای ادب دوست ایرانی تبار، از رونق افتادن را در پی داشت.
۴۸. از غزل‌پردازان برجسته قرن هشتم است که غزل‌های او بر حافظ نیز تأثیرگذار بوده.
۴۹. خواجه چند مثنوی به پیروی از سروده که نشان‌دهنده استادی او در شاعری است.
۵۰. شاعر عصر سربداران، مردی دهقان‌پیشه بود که قدرت شاعری خود را در قطعات اخلاقی آشکار کرده است.
۵۱. ابن یمین در شعر خود و را مورد تأکید قرار می‌دهد.
۵۲. با تلیق عشق و عرفان، غزل فارسی را به کمال رسانید.
۵۳. دارای قصایدی در سبک عراقی است.
۵۴. سلمان ساوجی، مثنوی را به شیوه داستان‌های نظامی سروده است.
۵۵. شاعر خوش ذوق و آگاهی است که نکته‌یابی و انتقادهای ظریف اجتماعی او معروف است.
۵۶. عبیدزاکانی در منظومه ناهنجاری‌های اجتماعی را به خصوص در دو طبقه و به شیوه تمثیل بیان کرده است.
۵۷. ، و صدپند از جمله آثار منثور عبیدزاکانی هستند.
۵۸. حمدالله مستوفی کتاب را به نگارش درآورد.
۵۹. پس از مرگ تیمور، شاهرخ توانست شهر را مرکز فرمانروایی خود قرار دهد.
۶۰. در زمان هنرمندان، قرآن کریم و شاهنامه فردوسی را به خط خوش نگاشتند.
۶۱. معروف‌ترین شاعر قرن نهم است.
۶۲. جامی کتاب را به سبک گلستان سعدی نوشت.
۶۳. جامی کتاب نفحات الانس را به شیوه کتاب نوشت.
۶۴. جامی کتاب را به پیروی از نظامی سرود.
۶۵. کتاب نفحات الانس در بیان حقایق عرفانی و ذکر احوال نوشته شده.
۶۶. از شاعران قرن نهم است که در تصوّف و طریقت مقامی بلند داشت.
۶۷. دولت‌شاه سمرقندی کتاب را به نگارش درآورد.
۶۸. تذکره دولت‌شاه سمرقندی به تشویق نوشته شد.
۶۹. تذکره دولت‌شاه شرح حال بیش از صد ایرانی از آغاز تا زمان مؤلف است.

سؤالات وصل کردنی

۷۰. هر یک از عبارات گروه «الف» به کدام یک از شخصیت های گروه «ب» مرتبط است؟ (در گروه «ب» یک مورد اضافی است.)

الف	ب
(۱) معروف ترین شاعر قرن نهم و صاحب کتاب بهارستان	الف) عبید زاکانی
(۲) شاعر خوش ذوق و آگاهی است که نکته یابی و انتقادهای ظریف اجتماعی او معروف است.	ب) نجم الدین رازی
(۳) شاعر عصر سربداران، مردی دهقان پیشه بود که قدرت شاعری خود را در قطعات اخلاقی آشکار کرده است.	پ) نجم الدین کبری
(۴) در یورش ویرانگرایانه مغول به قتل رسید.	ت) سلمان ساوجی
(۵) وزیر مقتدر غازان خان و اولجایتو و مؤسس عمارت ربع رشیدی	ث) جامی
(۶) سرآمد شعرای فارسی زبان در سرودن غزل های عاشقانه	ج) حافظ
(۷) کتاب مرصادالعباد را در سلوک دین و تربیت نفس انسان نوشت.	چ) خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی
(۸) غزل های او بر حافظ تأثیرگذار بوده است.	ح) سعدی
(۹) با تلفیق عشق و عرفان غزل فارسی را به کمال رسانید.	خ) مولانا
(۱۰) شاعر قصیده سرای قرن هشتم	د) ابن یمین
	ذ) خواجهی کرمانی

۷۱. هر یک از عبارات گروه «الف» به کدام یک از کتاب های گروه «ب» مرتبط است؟ (در گروه «ب» یک مورد اضافی است.)

الف	ب
(۱) تاریخ پیامبران، تاریخ خلفای چهارگانه و تاریخ ایران تا سال ۷۳۰	الف) موش و گربه
(۲) در این منظومه، ناهنجاری های اجتماعی به شیوه طنز و تمثیل بیان شده.	ب) جمشید و خورشید
(۳) جامی این کتاب را به تقلید از نظامی سرود.	پ) جامع التواریخ
(۴) این کتاب به تشویق امیر علیشیر نوایی نوشته شد.	ت) لمعات
(۵) اثر سلمان ساوجی که به تقلید از نظامی سروده شده.	ث) مرصادالعباد
(۶) نثر این کتاب در مقدمه مصنوع و در اصل کتاب ساده است.	ج) تاریخ جهانگشا
(۷) این کتاب نثری عالمانه و پخته دارد و در قرن ۷ نوشته شده است.	چ) تذکره دولتشاه
(۸) این کتاب در شرح ظهور چنگیز و تاریخ خوارزمشاهیان نوشته شده.	ح) المعجم
(۹) در بیان سلوک دین و تربیت نفس انسان است.	خ) تاریخ گزیده
(۱۰) در این کتاب، سیر و سلوک عارفانه در قالب نظم و نثر بیان شده.	د) نفحات الانس
	ذ) تحفة الاحرار

سؤالات گزینه ای

۷۲. کدام یک از گزینه های زیر نادرست هستند؟

- (۱) مغولان در اوایل قرن هفتم به ایران حمله کردند.
- (۲) در یورش ویرانگرایانه مغول، بزرگانی چون عطار نیشابوری و نجم الدین رازی کشته شدند.
- (۳) در اواخر دوره مغول، بساط آخرین خلیفه عباسی برچیده شد.
- (۴) بعد از سقوط عباسیان، زبان فارسی که زبان توده مردم بود قوت بیشتری گرفت.

۷۳. کدام یک از گزینه های زیر صحیح است؟

- (۱) با سقوط خلافت عباسی، زبان عربی رشد و گسترش بیشتری پیدا کرد.
- (۲) بر اثر حمله مغولان، اکثر حاکمان از شعر روی برتافتند و به همین دلیل غزل که زبان دل و عشق بود کمرنگ شد.
- (۳) قالب قصیده برای ظهور عاطفه، اخلاق و عرفان میدان فراخی پدید آورد.
- (۴) شعر دوره مغول، نرم و دلنشین و برخوردار از معانی عمیق انسانی و آسمانی شد.

۷۴. هر یک از کتب زیر به ترتیب چه نوع نثری دارند؟

«تاریخ جهانگشای جوینی / مرصادالعباد / طبقات ناصری / تاریخ و صاف»

- (۱) مصنوع / ساده / ساده / مصنوع
- (۲) ساده / مصنوع / ساده / مصنوع
- (۳) مصنوع / ساده / مصنوع / ساده
- (۴) ساده / مصنوع / مصنوع / ساده

۲
بخش

پاسخنامه

درس ۱

۲۲	غلط: جامی معروف‌ترین شاعر قرن نهم است.
۲۳	صحیح
۲۴	غلط: جامی کتاب بهارستان را به تقلید از گلستان سعدی نوشت.
۲۵	غلط: کتاب تذکره دولت‌شاه شرح احوال بیش از صد تن از شاعران ایرانی از آغاز تا زمان مؤلف است.
جای خالی	
۲۶	نجم‌الدین کبری - کمال‌الدین اسماعیل
۲۷	تصوف
۲۸	حکومت عباسی
۲۹	قصیده - غزل
۳۰	مثنوی
۳۱	طبقات ناصری - مرصاد العباد - تاریخ و صاف - تاریخ جهانگشای جوینی
۳۲	اندیشه - احساس
۳۳	مکاتیب
۳۴	گلستان - بوستان
۳۵	عشاق‌نامه - لمعات
۳۶	نجم دایه
۳۷	مرصادالعباد من المبدأ الی المعاد
۳۸	سجع - موازنه
۳۹	عظام‌الملک جوینی
۴۰	مصنوع - دشوار
۴۱	خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی
۴۲	جامع‌التواریخ
۴۳	ربع رشیدی
۴۴	شمس قیس رازی
۴۵	المعجم
۴۶	هشتم
۴۷	قصیده‌سرایی
۴۸	خواجوی کرمانی
۴۹	پنج‌گنج نظامی
۵۰	ابن یمین

ردیف	صحیح / غلط
۱	غلط: در حمله مغولان، خراسان که کانون فرهنگی ایران بود، ویران شد و بسیاری از مدارس، که مهد علم و فرهنگ بودند از بین رفتند.
۲	غلط: نجم‌الدین کبری در حمله مغولان کشته شد.
۳	صحیح
۴	غلط: در قرن هفتم قصیده از رونق افتاد.
۵	غلط: طبقات ناصری و مرصادالعباد از نمونه نثرهای ساده سبک عراقی هستند و تاریخ و صاف و تاریخ جهانگشا از نمونه‌های نثر پیچیده آن دوران هستند.
۶	صحیح
۷	غلط: نجم‌الدین رازی معروف به نجم دایه کتاب مرصادالعباد را به نگارش درآورد.
۸	صحیح
۹	غلط: خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی وزیر مقتدر غازان خان و اولجایتو بود.
۱۰	غلط: مهم‌ترین اقدام فرهنگی خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی تأسیس عمارت ربع رشیدی در تبریز بود.
۱۱	غلط: در قرن هشتم زبان شعر جز در سروده‌های شاعران شاخص مثل حافظ و خواجو به سستی گرایید.
۱۲	غلط: خواجوی کرمانی چند مثنوی به پیروی از نظامی سرود.
۱۳	غلط: ابن یمین شاعر عصر سربداران، مردی دهقان‌پیشه بود که قدرت شاعری خود را در قطعات اخلاقی آشکار کرده است.
۱۴	غلط: سلمان ساوجی در غزل توجه خاصی به سعدی و مولوی داشته و دارای قصایدی در سبک عراقی است.
۱۵	صحیح
۱۶	غلط: عبیدزاکانی در منظومه موش و گربه، ناهنجاری‌های اجتماعی را به خصوص در دو طبقه حاکمان و قاضیان به شیوه تمثیل بیان کرده است.
۱۷	صحیح
۱۸	غلط: کتاب تاریخ‌گزیده تاریخ پیامبران، خلفای چهارگانه، خلفای بنی عباس و تاریخ ایران را تا سال ۷۳۰ ه. ق در بر می‌گیرد.
۱۹	غلط: کتاب‌های تحقیقی قرن نهم عمدتاً سطحی و ادبیات این دوره نیز تقلیدی و فاقد نوآوری بود.
۲۰	صحیح
۲۱	غلط: در زمان بایسنقر میرزا هنرمندان، قرآن کریم و شاهنامه فردوسی را به خط خوش نگاشتند.

گزینه «۴»	۷۳
بررسی سایر گزینه‌ها:	
۱) با سقوط خلافت عباسی زبان عربی از رونق افتاد.	
۲) بر اثر حمله مغولان اکثر حاکمان از شعروری برتافتند و به همین دلیل غزل که زبان دل و عشق بود گسترش یافت و قصیده از رواج افتاد.	
۳) قالب مثنوی برای ظهور عاطفه، اخلاق و عرفان میدان فراخی پدید آورد.	
گزینه «۱»	۷۴
کتاب ساده: طبقات ناصری و مرصادالعباد	
کتاب مصنوع: تاریخ و صاف و تاریخ جهانگشای جوینی	
گزینه «۱»	۷۵
لمعات و عشاق نامه: فخرالدین عراقی	
دیوان شمس و مکاتیب: مولوی	
بهارستان و نوحات الانس: جامی	
بوستان و گلستان: سعدی	
صدپند و رساله دلگشا: عبید زاکانی	
گزینه «۳»	۷۶
تنها مکاتیب - که مجموعه نامه‌های مولوی است - به قلم خود او نوشته شده و باقی آثار را او گفته و شاگردانش نوشته‌اند.	
گزینه «۴»	۷۷
گزینه «۲»	۷۸
کمال‌الدین اسماعیل این شعر را در سال ۶۳۳ ه.ق. در رابطه با قتل عام مغولان نوشت و خود او در سال ۶۳۵ ه.ق به دست مغولان در اصفهان کشته شد.	
گزینه «۳»	۷۹
نثر کتاب گاهی ساده و گاه دارای سجع و موازنه است.	
گزینه «۴»	۸۰
مهمترین کتاب او جامع التواریخ نام دارد که به نثری عالمانه و پخته نوشته شده است.	
گزینه «۱»	۸۱
سعدی، فخرالدین عراقی، شمس قیس رازی: قرن هفتم	
سلمان ساوجی، عبید زاکانی، حمدالله مستوفی: قرن هشتم	
جامی، دولت‌شاه سمرقندی، شاه نعمت‌الله ولی: قرن نهم	
گزینه «۳»	۸۲
گزینه «۴»	۸۳
گزینه «۱»	۸۴
سه اثر دیگر عبید زاکانی به نثر نوشته شده‌اند.	
گزینه «۳»	۸۵
این موضوع مربوط به قرن هشتم است نه قرن نهم.	
گزینه «۲»	۸۶
جامی کتاب بهارستان را به تقلید از گلستان سعدی نوشت.	

قناعت پیشگی - بی‌اعتباری دنیا	۵۱
حافظ	۵۲
سلمان ساوجی	۵۳
جمشید و خورشید	۵۴
عبید زاکانی	۵۵
موش و گربه - حاکمان - قاضیان	۵۶
رساله دلگشا - اخلاق الاشراف	۵۷
تاریخ گزیده	۵۸
هرات	۵۹
بایسنقر میرزا	۶۰
جامی	۶۱
بهارستان	۶۲
تذکره الاولیای عطار	۶۳
تحفة الاحرار	۶۴
عارفان	۶۵
شاه نعمت‌الله ولی	۶۶
تذکره دولت‌شاه	۶۷
امیر علیشیر نوایی	۶۸
شاعر	۶۹
وصل کردنی	
الف (۲)	۱) ث
پ (۴)	۳) د
ح (۶)	۵) چ
ذ (۸)	۷) ب
ت (۱۰)	۹) ج
مورد «خ» یعنی مولانا، در گروه «ب» اضافه است.	
الف (۲)	۱) خ
چ (۴)	۳) ذ
ح (۶)	۵) ب
ج (۸)	۷) پ
ت (۱۰)	۹) ث
مورد «د» یعنی نوحات الانس، در گروه «ب» اضافه است.	
سؤالات تستی	
گزینه «۲»	۷۳
نجم‌الدین کبری در یورش مغولان به قتل رسید نه نجم‌الدین رازی.	